

<http://www.diva-portal.org>

This is the published version of a paper published in *Idrottsforum.org/Nordic sport science forum*.

Citation for the original published paper (version of record):

Yttergren, L. (2016)

Spännande resultat och intressanta metodologiska överväganden i svårgenomtränglig text: recension av boken Paragrafer, pokaler och politiska inkast: Idrottsdistriktet Värmland 1900–1940, omvärld och formering av Bode Janzon.

Idrottsforum.org/Nordic sport science forum, : 14 dec

Access to the published version may require subscription.

N.B. When citing this work, cite the original published paper.

Permanent link to this version:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:gih:diva-4665>

Spännande resultat och intressanta metodologiska överväganden i svår genomtränglig text

 idrottsforum.org/yttlei_janzon161214/

2016-12-14

Leif Yttergren

Gymnastik- och idrottshögskolan, Stockholm

Svensk idrotthistorisk forskning har främst fokuserat på att analysera idrottsrörelsens framväxt och utveckling på lokal och på nationella nivå. Den regionala nivån har inte, med något enstaka undantag, lockat forskarnas intresse. Denna vita fläck på den idrotthistoriska kartan har nu delvis och förtjänstfullt täppts till av Bode Janzon, historiker och pensionerad arkivarie från Landsarkivet i Uppsala. I en tegelstenslik bok på drygt 400 sidor med titeln *Paragrafer, pokaler och politiska inkast: Idrottsdistriktet Värmland 1900-1940, omvärld och formering* behandlas värmlandsidrottens framväxt och etablering både på bredden och djupet.

Det finns en problematik med regionala studier. Landskapet Värmland är, som alla landskap i Sverige, en heterogen socioekonomisk och geografisk enhet. Värmland består av små och medelstora städer, slätt- och skogsbygder, samt gruv-, bruks- och industriorter utan vattentäta skott mellan, ett slags mini-Sverige med andra ord. Denna geografiska spretighet är dock inte bara en nackdel utan ger möjlighet till spännande komparationer både inom och utanför Värmland. Här skall påpekas att Janzons undersökning ofta hamnar på lokal nivå och/eller föreningsnivå. Den regionala nivån berörs, men mer fragmentariskt. Till exempel Värmlands idrottsförbunds relation till klubbarna, granddistrikten, kommunerna och RF kunde getts mer utrymme.

Studien har värkts fram under lång tid. Redan på 1980-talet inleddes datainsamlingen och det var först vid Janzons pensionering 2008 som arbetet sköt fart på allvar med målgång 2016. Man kan inte låta bli att imponeras av att Janzon lyckats föra projektet i mål. Forskningsprojekt som hamnar i långbänk brukar ha en tendens att förbli där. Långbänken har dock fått konsekvenser. Ett nytt och omfattande forskningsfält har växt fram sedan 1980-talet både nationellt och internationellt, och detta har inte utnyttjats tillräckligt. Janzons många gånger intressanta data hade kunnat sättas in i ett större forskningssammanhang.

Krävande läsning

Redan här kan fastslås att detta inte är en coffee table-bok som man ströläser innan sängdags eller i fåtöljen

framför brasan. Nej, långtifrån. Den vänder sig till den professionella idrottshistorikern eller till personer med genuint intresse för Värmlands (idrotts-) historia. Den kräver oerhört mycket av läsaren: full koncentration, närläsning i korta perioder, vässad penna och en rejäl kaffemugg rekommenderas. Det som underlättar läsningen och resultatförståelsen är att Janzon är generös med återkommande korta konklusioner samt rejäla kapitelsammanfattningar.

Karlstads GF/ Solstadsflickorna vid uppvisning, tidigt 1940-tal (bild ur boken).

Disposition

Boken består av sju kapitel plus tabeller och diagram samt bilagor. De sistnämnda är intressanta och borde istället ha gjorts till separata artiklar. Nu riskerar de tyvärr att försvinna. Boken är skriven i en stark empirisk tradition som jag tycker mig kunna härleda tillbaka till 1960-talets Uppsala och det framgångsrika folkrörelseprojekt som leddes av historikern Sven Lundqvist. Boken har således som många andra idrottshistoriska studier ett organisationsperspektiv (folkrörelseperspektiv), men lyfter fram många nya aspekter på detta perspektiv.

Kapitlet innehåller som sig bör utgångspunkter, forskningsläge, syfte och tolkningsram med mera. Av någon märklig anledning är många ord/begrepp kursiverade; ett föga tilltalande stilistiskt grepp. Sammantaget känns kapitlet en smula överarbetat och svårtillgängligt, men det fyller sin funktion och vägleder läsaren inför fortsättningen.

Föreningsutveckling och infrastruktur

I kapitel två "Idrottsrörelsens geografiska utbredning på den värmländska landsbygden 1900-1940" behandlas som framgår av titeln föreningsutvecklingen på landsbygden. Märkligt nog särbehandlas städerna och tas upp i ett annat kapitel. Det hade varit naturligare att ta ett samlat grepp kring värmlandsidrottens framväxt och etablering oavsett föreningens geografiska hemvist.

I kapitlet tar Janzon upp en spännande problemställning som engagerat idrottshistoriker: I vilken miljö (näringsstruktur, socio-ekonomisk) etablerade sig idrottsrörelsen först? Tidigare forskning har visat på ett positivt

samband mellan industristäder och tidig idrottsetablering. Inte sällan nämns de norrländska kuststäderna, bland annat Gävle och Sundsvall som typexempel. Janzon kommer fram till att denna tes "behöver revideras". Sen idrottsetablering skedde som väntat i så kallad bondebygd, men även gruvorterna var sena att etablera idrott, vilket överraskade.

Kapitlet ger en spännande inblick i och ny kunskap om skilda vardagliga företeelser inom föreningsidrotten; företeelser som vi idag ser som självklarheter.

Idrott och klass

I kapitel tre "Stärkkrage, blåblus, och skolmössa. Rekrytering och social sammansättning inom idrotten i Värmland 1900-1940" tas ett kärt ämne upp inom folkrörelseforskningen, nämligen utövarnas klasstillhörighet. Ur vilken klass kom då idrottsrörelsens medlemmar i Värmland? Janzon bekräftar tidigare forskning att det både fanns socialt blandade klubbar inom vissa idrotter och socialt slutna klubbar (tennis – medel- överklass, bandy – arbetare). Värmlandsidrotten omfattade således alla samhällsskikt, det vill säga dess manliga del.

Janzon belyser också sambandet mellan idrottsrörelsens spridning och befolkningens partipolitiska sympatier. Han kommer fram till att det var den manliga ungdomen med vurm för socialismen som drogs till idrotten medan borgerlig ungdom "stälde sig skeptisk eller tvekan". Även detta resultat är intressant då det går emot tidigare forskning som pekat ut den unga manliga borgerligheten som kärntruppen i idrottsrörelsen.

Janzon tar också ett annat spännande grepp och försöker utifrån olika "ansatser" visa hur rekryteringen skedde till idrottsföreningarna: "...en (god) del av svaret på kardinalfrågan hur massrörelsen idrott skapades". I kapitlet konstateras bland annat att OS i Stockholm 1912 inte genererade någon ökad anslutning av medlemmar till idrottsrörelsen i Värmland. Det gjorde däremot 8-timmarsdagens införande 1919. Dess uppenbart avgörande betydelse för idrottsrörelsens starka tillväxt under mellankrigstiden har inte tillräckligt lyfts fram av tidigare forskning. Efter dess tillkomst gick idrottsrörelsen till storoffensiv för att dra till sig nya medlemmar, och man lyckades efter en intensiv propagandakampanj. Kampanjen "Gymnastik åt alla" är bara ett av flera exempel på denna offensiv. Idrottsrörelsen ställde sig här i samhällets tjänst och erbjöd medborgarna ett nyttigt alternativ till tvivelaktiga nöjen.

Carl Johan "Massa" Lind (1883-1965) i släggringen. Polisman i det civila. Internationellt framgångsrik släggkastare, bl a OS-silver 1920. Mångfaldig svensk mästare i slägga och viktkastning. Vann SM i slägga 1933 som 50-åring! (Bild ur boken.)

Skolidrotten betydelse

Janzon lyfter fram de frivilliga skolidrottsföreningarnas enorma expansion under mellankrigstiden som en förklaring till idrottsrörelsens tillväxt; det bildades i princip en skolidrottsförening i varje skola. 22 procent av alla föreningar i Värmland var skolidrottsföreningar. Folkskollärarna var oerhört idrottsaktiva och viktiga för idrottsrörelsens spridning under mellankrigstiden. De utgjorde nästan 30 procent av ledamöterna i de vanliga idrottsföreningarnas styrelse.

Om skollärarna spelade en viktig roll i idrottsrörelsen under mellankrigstiden så misslyckades kommunister och socialister att skapa en politisk idrottsrörelse (AIF-idrott) i Värmland. Janzon har bara noterat ett 10-tal föreningsbildningar. AIF-föreningarna fick fäste i främst miljöer där kommunisterna var starka. Även försöken att rekrytera kvinnor till idrottsrörelsen misslyckades; den förblev en manlig angelägenhet. Visserligen gjordes försök att öka det kvinnliga deltagandet i idrottsrörelsen via särskilda satsningar och aktiva i detta arbete var de

kvinnliga gymnastikdirektörerna, utbildade vid GCI i Stockholm. Åter spelade skolvärlden en viktig roll i idrottsrörelsens under mellankrigstiden.

Det var i gymnastiken som kvinnorna först lyckades få ledande positioner i idrottsrörelsen. Slutsatsen blir ändå enligt Janzon: "...att kvinnors passivitet var ett uttryck för ett ogillande? Kanske sade unga kvinnor nej till idrotten patriarkalt utformad som den var för män och därtill i en manligt förenings- och förbundsmiljö utan faktiskt inflytande och kontroll för kvinnor?" Samtidigt menar Janzon att "idrotten inte var ensidigt exkluderande i relation till kvinnan". Gymnastik och skolidrotten var möjligen ljusen i mörkret, i övrigt var det kolsvart eller i bästa fall tidig gryning för kvinnorna.

Den tråkiga men viktiga historien

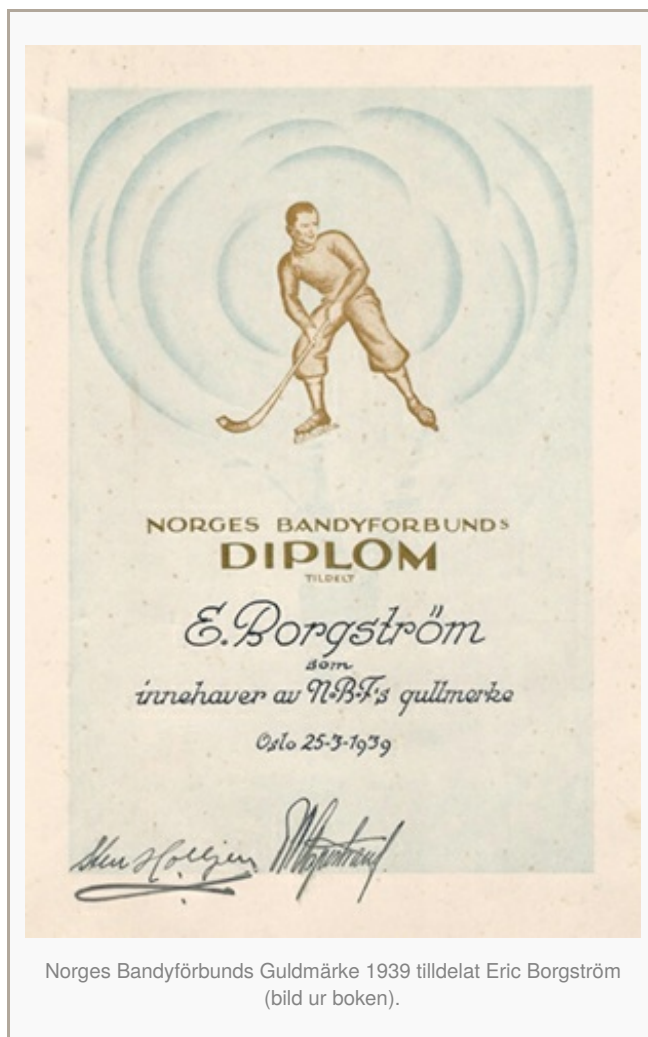
Kapitel 4 kan vid en hastig blick förefalla tråkigt då det belyser hur en organisation byggs upp, hur en massrörelse organiseras. Samtidigt är det viktigt att denna typ av forskning görs för att kunna förstå hur idrottsrörelsens formering konkret gick till. I ärlighetens namn ska väl sägas att kapitlet inte är det mest aptitliga i läsväg, men det har som nämnts en viktig funktion. Janzon visar, vilket inte alls var självklart, att idrottsrörelsen tog sig an en myndighetskultur, en formell och byråkratisk kanslikultur, väsensskild från den idrottsliga praktiken och många av idrottarnas vardag. Sannolikt var detta ett medvetet val från idrottsrörelsens ledare, ett försök erhålla respekt och legitimitet från samhället och övriga folkrörelser för en aktivitet med enligt många tveklaktiga inslag.

Janzon menar också att RF införde en "tävlingskartell" som innebar att tävlingsutbytet med föreningar utanför RF förbjöds. RF lyckades snabbt skaffa sig monopol på tävlingsverksamheten. Det fanns dock föreningar som valde att försöka stå på egna ben, utanför RF, eller struntade i "idrottsmyndighetens" krav på ordning och reda. Det tolkas som ett motstånd från föreningarna mot "regelstyrd och kontrollerande organisationskultur", för att tala med Janzon. Det finns flera exempel, vilket andra forskare också visat, ett motstånd underifrån, från medlemmar och föreningar, mot den byråkratiska kulturen inom idrottsrörelsen. Detta motstånd kunde dock bekämpas effektivt från värmlandsdistriktets sida med hot om indragna bidrag. Penningens makt var stor redan då och ett effektivt redskap mot bångstyriga föreningar.

Föreningen inifrån

Kapitel 5 inleds med en till synes enkel fråga: Vad är en idrottsförening? Även detta kan för en svårroad läsare som undertecknad förefalla trist, men även i detta kapitel blir jag imponerad av Janzons vilja att skriva den tunga, formella föreningshistorien. Frågor om beslutsordning, inkomster och utgifter, klubbens aktiviteter och så vidare behandlas. Alltså frågor kring föreningens och medlemmens vardag.

När det gäller föreningarnas ekonomi visade dessa stor uppfinningsrikedom och via skilda underhållningsaktiviteter som basarer, fester, danskvällar och liknande förstärktes klubbkassan. Dock var ekonomin en källa till oro och interna stridigheter. Bland utgifterna sticker ett spelarkrav ut i samband med SM-finalen i bandy i Stockholm. Spelarna i Slottsbrons IF begärde då ett dagtraktamente på 75 kronor, vilket

Norges Bandyförbunds Guldmärke 1939 tilldelat Eric Borgström (bild ur boken).

motsvarar cirka 2000 kronor i dagens penningvärde om jag räknat rätt. Uppenbarligen togs amatörbestämmelserna inte helt på fullaste allvar.

Kapitel sex "Från Arvika-pokalen till Värmlandsserien. Att organisera distriktets tävlingsväsende 1900-1940" handlar bland annat om hur tävlingsväsendet växte fram i Värmland. Det kan tyckas som självklart och knappast värt och forska om men Janzon visar, förvisso med hjälp av en krånglig och överarbetad analysmodell, på hur olika tävlingsformer växte fram i olika idrotter, hur ett seriesystem skapades och ett behov av en samordnad säsongspanering. Pressen spelade en viktig roll i att initiera och marknadsföra olika tävlingar; något som även noterats i andra delar av landet. DN-galan i Stockholm är bara ett av många exempel.

Janzon lyfter även fram ett för mig nytt fenomen som är spännande ur en rad skilda perspektiv, nämligen gränsidrotten. Här finns potential till ett stort gränsöverskridande forskningsprojekt. Det förekom nämligen ett livligt utbyte mellan föreningarna i Norge och Värmland, främst i fotboll och friidrott; detta utbyte var betydligare livligare än med granddistrikten i Västmanland, Närke och Dalarna. Jag kan tänka mig att detta inte var unikt för Värmland utan förekom även i andra gränslandskap.

* * *

Sammanfattningsvis vill jag återknyta till mitt inledande konstaterande. Detta är ingen lättläst bok utan skriven för den specialintresserade. Janzon har gjort en enorm arbetsinsats som förtjänar all respekt i likhet med hans vilja att gå till botten med grundläggande frågor i hur en idrottsrörelse formeras på regional nivå. Samtidigt menar jag att bokens tillgänglighet och läsvärde hade ökat om en påstridig redaktör röjt i den detaljtäta textmassan eller åtminstone gallrat. I denna svårgenomträngliga textmassa finns emellertid en massa spännande resultat och intressanta metodologiska överväganden och som läsare får man flera aha-upplevelser. Och så har Janzon lanserat ett nytt träffsäkert ord: pokalidrotten! Bara en sån sak!

Copyright © [Leif Yttergren](#) 2016